

NOI CONTRIBUȚII LA ISTORIA LUPTEI ȚIRGOVEȚILOR ȘI ORĂȘENILOR MOLDOVENI ÎMPOTRIVA AȘUPRIII FEUDALE ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

de C. ȘERBAN

Orașele și târgurile din Moldova ca și cele din Țara Românească cunosc, în perioada de destrămare a feudalismului și de formare a relațiilor capitaliste, o serie de importante transformări de natură social-economică care au determinat trecerea treptată de la orașul feudal la orașul de tip capitalist, proces care începe în secolul al XVIII-lea și continuă în tot secolul al XIX-lea.

Perfecționarea uneltelor meșteșugărești, adâncirea diviziunii sociale a muncii în cadrul unor meșteșuguri, creșterea producției de mărfuri simple pentru satisfacerea cererii crescînde a populației orășenești, a celei de la sate și de pe domeniile feudale, a determinat în sec. XVIII intensificarea schimbului de mărfuri pe piața orașelor și târgurilor, pe piața internă aflată în continuă creștere și în unele cazuri chiar pe piața externă, cu precădere în teritoriile din sudul Dunării. Toate acestea au grăbit separarea de preocupările agricole a multor meșteșugari din orașe, care de cele mai multe ori erau și negustorii propriilor lor mărfuri.

În sec. XVIII orașele și târgurile din Moldova au devenit centrul de atracție pentru multe păături sociale ale populației țării. Meșteșugarii și neguțătorii găseau aici piața atît de necesară pentru obținerea comenzilor și pentru desfacerea mărfurilor lor. Boierii în goană după slujbe în aparatul de stat reorganizat mai ales după reformele lui C. Mavrocordat au început să-și construiască în orașe și târguri gospodării cu acareturi dar de proporții mai mici decît vechile lor curți de pe domeniile feudale. În acelaș timp boierii, mănăstirile și bisericile devin tot mai interesați în arendarea de loturi mici a proprietăților lor urbane, orășenilor lipsiți de locuri de casă, de case, pivnițe, vii și dughene pentru care aceștia plăteau bezmen sau chirii. În sec. XVIII perceperea bezmenului se extinde cu repeziciune nu numai în orașe și târguri dar și în unele sate mai mari unde existau posibilități pentru realizarea de profituri. Ne referim la satele din regiunile viticole (Odo-

bești, Nicorești, etc.) din zona subcarpatică a Carpaților răsăriteni. La începutul sec. XIX instituția bezmenului a fost menționată și în codul de lege a lui Scarlat Calimach¹.

În orașe și târguri găseau de asemenea posibilități mai bune de trai micii slujbași, slujitorii, țăranii deposedați de proprietățile lor agricole, clericii etc. În acelaș timp pe lângă gospodăriile cu acareturi ale boierilor, mănăstirilor, bisericilor și curții domnești se formau sălașele țiganilor robi. În unele orașe și târguri bordeiele acestor țigani robi au constituit nucleul viitoarei mahalale numită Țigănie.

În capitala țării, la Iași, ca și în celelalte târguri și orașe, repartiția diferitelor pături sociale se făcea în funcție de locul pe care îl ocupau în procesul de producție. Catagrafiile orașului Iași din anii 1750, 1774, 1808 și 1820 ne permit să schițăm structura socială a populației capitalei Moldovei și distribuția ei teritorială. Astfel meșteșugarii și neguțătorii se aflau în centrul comercial pe ulițele din Tîrgul de Jos întins între curtea domnească, biserica Sf. Lazăr, Podul Căcaina, Podul Vechi și Ulița Mare avînd ca mediană, Ulița Rusească. În 1750 mai mult de jumătate din numărul neguștorilor și meșteșugarilor din Iași se aflau în această parte a orașului². În 1774 centrul comercial s-a extins în mahalaua Fănăriei³, în 1808 cuprinsese ulițele Bărboiului și Hagioaie⁴ iar în 1820 îngloba și Ulița Mare⁵.

Boierii aveau gospodăriile lor pe Ulița Mare din fața Porții curții domnești care se întindea pînă dincolo de Mitropolie, pe ulița Strîmbă, ulița Trapezenească și chiar pe ulița Hagioaie, la jumătatea sec. XVIII⁶. La începutul sec. XIX ei își construiesc case mai mult în mahalalele Broșteni, Feredeele, Rufeni, Ciurchi⁷.

Mănăstirile și bisericile își aveau răspindite proprietățile lor mai în toate ulițele și mahalalele orașului. Slujbașii și slujitorii se instalaseră în sec. XVIII în mahalalele: Frecăul, Broșteni și Feredeele⁸, iar la începutul sec. XIX aveau gospodării statornice în mahalaua recent înființată Muntenimea, și în mahalalele Ciurchi, Rufeni etc.⁹.

Populația mai săracă și-a avut așezările în mahalalele de la margine. În sec. XVIII nevolnicii, infirmii, neputincioșii se aflau mai ales în mahalaua Frecăul, Broșteni și Feredeele iar la începutul sec. XIX se extind în mahalalele Rufeni și Muntenimea și chiar pe ulița Bărboiului¹⁰. Cît privește pe țigani numărul lor era în 1808 de 1685 suflete pro-

¹ Codul Calimach, ediție critică, Edit. Acad. R.P.R. Buc. 1958. art. 1506—1538 pp. 529—537.

² Arh. St. Iași, Ms. 1706.

³ *Ibidem*. Catagrafia Moldovei din 1774 (microfilm).

⁴ Arh. St. Buc. ms. 804 și Arh. St. Iași ms. 1634.

⁵ Arh. St. Iași, Tr. 166 op. 184 nr. 21.

⁶ *Ibidem*, ms. 1706.

⁷ Arh. St. Buc. ms. 804, Arh. St. Iași ms. 1634

⁸ Arh. St. Iași, ms. 1706.

⁹ Arh. St. Buc. ms. 804, Arh. St. Iași ms. 1634.

¹⁰ *Ibidem*.

venite din 336 de familii¹. La începutul sec. XIX încep să se remarce la Iași și așezările suditiilor (ruși, francezi și austrieci) care de obicei erau neguțători și meșteșugari. În această vreme numărul lor se ridică la 209 familii adică 1004 suflete².

Transformările de natură social-economică pe care orașele și târgurile moldovenești le-au suferit în perioada de destrămare a feudalismului și de formare a relațiilor capitaliste au avut o puternică influență asupra raporturilor dintre populația orașelor și unii reprezentanți ai clasei stăpînitoare. Într-o lucrare recentă am arătat că în sec. XVIII și la începutul sec. XIX orașenii duc o luptă continuă împotriva asuprii feudale, luptă care cunoaște forme deosebite în funcție de obiectivele urmărite³. Cea mai caracteristică formă a luptei târgoveților și orașenilor împotriva asuprii feudale rămîne tot aceea pentru eliberarea moșiei și vetrei orașului din dependența feudală și în legătură cu aceasta recăpătarea pe cît posibil a vechilor privilegii orașenești⁴.

Pînă în sec. XVIII majoritatea orașelor și târgurilor moldovenești și-au pierdut libertățile și privilegiile datorită persistenței în conștiința domnilor Moldovei a ideii că orașele și târgurile țării sînt averea lor proprie, concepție care se reflectă la începutul sec. XVIII în articolul 8 al tratatului de alianță încheiat între Petru cel Mare și Dimitrie Cantemir⁵, iar la sfîrșitul sec. XVIII în „Întrebările din partea guvernului Bucovinei“ (1778—1782)⁶.

În asemenea condiții au avut loc daniile făcute de domnii Moldovei din moșia și vatra orașelor și târgurilor, unor boieri, bisericici și mănăstiri. În actul din 1778—1782 menționat mai sus, se relatează această situație nouă în regimul juridic al proprietății urbane în felul următor: „și din locurile târgurilor încă și târguri întregi mai pe urmă stăpînitorii domni au dat danii cui au vrut cu ispisoace gospod de stăpînire...“⁷. Daniile menționate au lovit puternic în interesele economice ale târgoveților prin restrîngerea suprafețelor rezervate culturilor agricole, prin acapararea monopolurilor vinderii vinului și rachiului, a ținerii de bătănie, scaune de carne, scaune de pește, mori, pive, dîrste, a folosirii iazurilor și imășului. Totodată târgoveții în noua lor situație erau obligați să plătească taxe vamale pentru cumpărarea sau vinderea de produse și mărfuri, bezmen pentru case, locuri de casă, dughene, magazii, șoproane, pivnițe etc. deși fuseseră pînă atunci proprietatea lor personală.

Opreliștile, abuzurile și asupririle impuse de feudali în virtutea drepturilor lor de proprietate veneau în contradicție acută cu relațiile

¹ Arh. St. Buc. ms. 804, Arh. St. Iași ms. 634.

² *Ibidem*.

³ C. Șerban, Aspecte din lupta orașenilor din Țara Romînească și Moldova împotriva asuprii feudale în sec. XVIII și la începutul sec. XIX (I), „Studii“, nr. 6/1960, p. 36.

⁴ *Ibidem* (I) p. 37; vezi și Studii nr. 3/1961 p. 623.

⁵ P. P. Panaitescu, Tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711. 250 de ani de la încheierea lui, „Studii“ nr. 4/1961 p. 912.

⁶ Arh. St. Buc. A. N. MMDCIX-28; Uricariul vol. XI p. 252—264.

⁷ Arh. St. Buc. A. N. MMDCIX-28.

social-economice capitaliste care apăruseră în limitele târgurilor și orașelor. Rezistența împotriva acestor danii — care începuseră să fie practicate încă din sec. XVII — începe să fie simțită abia la începutul sec. XVIII. Cronicarul moldovean Nicolae Costin relatează că în vremea domniei lui Nicolae Mavrocordat (1710) în urma „jalobelor de la cițiva târgoveți a cîteva târguri“ care spuneau că din cauza multelor danii „n-au rămas loc osebit pentru hrana și agonisita târgurilor“ domnia a hotărît „să se strice daniile cele ce s-au făcut de domni mai de curînd“ și să se mențină numai „daniile cele vechi“¹. Cu toate acestea în sec. XVIII și la începutul sec. XIX practica daniilor a continuat². În același timp însă din a doua jumătate a sec. XVIII încep împotrivirile târgoveților de a recunoaște dania făcută din vatra sau moșia orașului, de a respecta dreptul de monopol al proprietarului moșiei și vetrei târgului, de a plăti bezmenul, de a presta claca și dijma. Astfel ei cultivă pămînturile orașului luîndu-și cu sila loturi din țarina târgului, ridică construcții pe vatra orașului și dau drumul la vite pe imăș fără a cere voie nimănu. Aceste împotriviri sînt urmate apoi de jalbe și procese între cele două părți în litigiu. Astfel s-a desfășurat lupta târgoveților și orașenilor din Bacău, Bîrlad, Botoșani, Dorohoi, Fălticeni, Focșani, Hîrlău, Huși, Iași, Piatra, Roman, Suceava, Tîrgul Frumos, Tecuci și Vaslui împotriva asupririi feudale³. Procesele târgoveților și orașenilor pentru moșia și vatra orașului au durat un timp îndelungat. Astfel procesul bîrlădenilor și tecucenilor au depășit 50 de ani, al hușenilor 60 ani, al botoșenenilor 70 de ani, iar al romașcanilor și vasluienilor aproape 100 de ani.

După încheierea lucrării mai sus menționate consacrată luptei orașenilor și târgoveților din Țara Romînească și Moldova împotriva asupririi feudale în sec. XVIII și la începutul sec. XIX, extinzînd cercetările în arhive, am aflat noi materiale referitoare la orașele moldovenești Botoșani, Iași și Roman pe care le vom prezenta în cele ce urmează împreună cu materiale documentare referitoare la Tîrgul Panciu, Tîrgul Neamț și Tîrgul Trotuș asupra cărora cercetările de pînă acum nu fuseseră extinse.

În procesul târgoveților din Botoșani cu mănăstirea Sf. Nicolae Popăuți⁴ principala problemă care trebuia rezolvată era stabilirea faptului dacă acestei mănăstiri îi fusese dăruită inițial numai moșia Tătărăși care făcea parte din ocolul târgului sau dacă ei îi fusese concedată toată moșia orașului. Prin hrisovul din 1748 Grigore Ghica dăruise mănăstirii Sf. Nicolae Popăuți moșia Tătărăși prin cel din 1751 de la Cons-

¹ M. Kogălniceanu, *Cronicile Romniei*, Buc. 1872 vol. II p. 85.

² C. Șerban, *op. cit.* (I) p. 32—35.

³ *Ibidem*, (II) p. 637—651.

⁴ *Ibidem*, p. 640—641.

tantin Mihai Cehan Racoviță dijma de pe moșia orașului¹ iar prin cel din 1752 stăpînirea peste tot hotarul tîrgului Botoșani². Acest al treilea hrisov a permis în mod abuziv egumenilor mănăstirii să pretindă că din 1752 fusese dăruită mănăstirii nu numai moșia orașului dar și vatra pe care-și aveau ridicată tîrgoveții, locuințele, acareturile etc.³ În acest fel timp de aproape de 100 ani egumenii mănăstirii i-au obligat pe tîrgoveți să dea și dijma și treptat și celelalte obligații ca oameni dependenți față de mănăstire. În procesul din 1844 cu care prilej a fost alcătuită „Practicaua încheiată de către divanul domnesc... pentru dreptul de stăpînire a vechiului loc domnesc din Botoșani“⁴ s-a constatat acest abuz din partea egumenilor care s-au succedat timp de un veac la conducerea mănăstirii. Cu acest prilej interesele tîrgoveților din Botoșani au fost susținute de maiorul Mihail Kogălniceanu⁵.

Documentul pe care se sprijineau drepturile tîrgoveților asupra vetrei și moșiei orașului provenea de la Matei Ghica, din 12 martie 1754 dat lor „pentru locul tîrgului Botoșanilor ce s-a dat mănăstirii Sf. Nicolae ca să fie volnici cu cartea domniei mele a se hrăni pe acel loc, să are și pe unde a fi loc de finaț să facă fîn și să-și păstorească bucatele lor, să le ții pe locul tîrgului și cu alte chipuri de hrană ce vor fi avînd a-și face, să-și facă ...după cum și-n anii trecuți s-au hrănit pe acel loc și ei încă după obicei să aibă a-și da dijma mănăstirii din toate cele ce-or face pe locul tîrgului“⁶. Cit privește hrisovul din 1752 acesta nu era recunoscut de tîrgoveți ca fiind o danie nouă ci ca o confirmare a aceluia din 1751 care nu conceda mănăstirii decît dijma de pe moșia orașului⁷. O dovadă în plus era și hotărnicia din 1776 prin care se confirma stăpînirea mănăstirii numai asupra moșiei Tătărași⁸.

Drepturile tîrgoveților din Botoșani au fost consolidate prin hrisovul din 1780 care confirmă stăpînirea lor asupra vetrei orașului⁹ despărțită de moșia orașului. Acest act a fost întărit mai tîrziu în 1794¹⁰. Procesul pierdut în 1820 nu i-a descurajat pe tîrgoveții botoșeneni¹¹. În timpul domniei lui Ioniță Sandu Sturza ei reușesc să-și organizeze o epitropie a orașului din rîndul negustorilor (1825) care urma să strîngă și să păzească toate „documenturile tîrgului“¹² iar în vremea

¹ Arh. St. Botoșani fond Primăria IX-152; N. Iorga, Studii și documente vol. V, p. 246—247.

² N. Iorga, Studii și documente vol. V, p. 247.

³ Documente privitoare la Istoria economică a Romîniei. Orașe și tîrguri. Moldova. Seria A. vol. II Buc. 1960, p. 297, Mai departe va fi citat sub Documente economice...

⁴ Documente economice... p. 295—304.

⁵ *Ibidem*, p. 474 (139).

⁶ N. Iorga, Studii și documente vol. V, p. 249.

⁷ Documente economice... p. 300.

⁸ Arh. St. Botoșani Fond Primărie IX — 159—160.

⁹ N. Iorga, Studii și documente vol. V, p. 260—261.

¹⁰ Documente economice... p. 302.

¹¹ C. Șerban *op. cit.*, (II), p. 641.

¹² N. Iorga, Studii și documente vol. V, p. 267—268.

domniei lui Mihail Sturza ei au reînceput lupta pentru drepturile lor. Astfel în 1842 vechilii târgoveților au înaintat o jalbă la domnie arătând „obijduirile ce le suferă obștea din partea egumenului mănăstirii Popăuți pentru moșia ce are în târg“. Ei cereau „ca după dreptățile de care târgul este sprijinit să-și poată câștiga proprietatea, ce cu nelegiuire li s-au răpit și cu așa chip opștia să poată scăpa de supt înjugarea în care este învăluită“¹. În anul următor, 1843, aceiași vechili au înaintat o altă jalbă la divanul domnesc prin care susțineau drepturile târgoveților pentru un număr de fâlcii din hotarul moșiei Botoșani².

Aceste două jalbe au provocat ulterior redactarea anaforalei divanului domnesc din 13 octombrie 1844 semnată de vornicul P. Roset, vornicul N. Milu și postelnicul Hermeziu care acordau târgoveților botoșeneni cele 850 de fâlcii imasă nu numai pentru vitele lor dar și pentru „indemănarea negoțului ce se face în pomenitul oraș și a străinilor ce aduc cele trebuincioase pentru hrana și indemănarea locuitorilor“³. Târgoveții din Botoșani și-au recăpătat drepturile lor asupra moșiei orașului în a doua jumătate a sec. XIX.

Orășenii din Iași au luptat pentru drepturile lor nu numai asupra imășului⁴ ci și asupra moșiei și vetrei orașului. Pe vatra orașului se aflau în sec. XVIII ridicate multe construcții particulare în afară de acelea ale târgoveților : Primul loc îl ocupau mănăstirile și bisericile care posedau totodată acareturi, case, prăvălii, dughene, pivnițe, locuri pentru scaune de carne și pește etc. Asemenea tipuri de proprietate urbană aveau mănăstirile : Golia, Trei Ierarhi, Cetățuia, Galata, Socola, etc. precum și bisericile : Sf. Spiridon, Sf. Haralambie, a Tălpălarilor, a Curelarilor, etc. Urmau apoi proprietățile boierilor și ale domniei.

La Iași numai o parte din orășeni se bucurau de dreptul de proprietate deplină asupra caselor, locurilor, pivnițelor, etc. O bună parte din ei lipsiți de mijloace materiale suficiente erau obligați să închirieze locuri de case, dughene etc. plătind proprietarilor bezmenul, a cărei valoare se stabilea prin învoială. În acest fel aceștia se bucurau numai de dreptul de folosință care potrivit dreptului feudal era ereditar. Orice modificare în structura proprietății luate cu bezmen se făcea cu învoirea proprietarului care uneori putea să schimbe valoarea bezmenului după aprecierile sale. Neplata bezmenului la timp și la valoarea stabilită atrăgea de la sine evacuarea chiriașului, fapt care dădea naștere la numeroase procese judecate de marele agă și în cazuri mai grave de Divanul domnesc sau de domnie.

La sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX are loc la Iași un important proces între orășenii din mahalaua Broșteni și mănăstirea Sf. Ioan Zlataust care dezvăluie totodată și unul din numeroasele aspecte ale luptei lor împotriva asupririi feudale. Mănăstirea aceasta

¹ Documente economice... p. 472 (115).

² *Ibidem*, p. 472 (116).

³ *Ibidem*, p. 303.

⁴ C. Șerban, *op. cit.*, (II), p. 643—644.

asezată în Tîrgul de Jos fusese înființată în sec. XVII de Miron Bar-novschi și înzestrată cu numeroase proprietăți în deceniile următoare. În sec. XVIII la acestea s-au adăugat terenurile din Iași din mahalaua Tătărăși (1734)¹ din mahalaua Broșteni (1761)² și o parte din locul domnesc (1763)³. Îndată după acordarea ultimei dării ieșenii din mahalaua Broșteni au refuzat să recunoască noului proprietar drepturile lui asupra acestei părți din vatra orașului. Domnii acelor vremi au confirmat daniile anterioare dînd cîștig de cauză mănăstirii prin hrisoavele din 1763 și 1767⁴. În 1789, potrivit unei porunci domnești, egumenul mănăstirii primea pentru casele închiriate un bezmen de 20 de parale de fiecare pe an⁵.

Ieșenii din mahalaua Broșteni au redeschis procesul pentru drepturile lor în 1795 refuzînd totodată să mai plătească bezmenul oamenilor mănăstirii. Din anaforaua veliților boieri din 27 martie 1795 confirmată de Mihail Constantin Șuțu, rezultă că, orășenii pierzînd procesul, au fost supuși din nou la plata bezmenului pentru casele și dughenele lor făcute pe locul mănăstirii. Dintr-o listă nominală a acestor orășeni care cuprinde 121 de nume rezultă că aceștia făceau parte din rîndul micilor slujbași, negustori, meșteșugari, nevolnici, oameni săraci, văduve etc. Printre meșteșugari se întîlnesc herari, lemnari, pietrari, curelari, blănari, băibărăcari⁶, ișlicari, suiulgii⁷, cioclii, scripcari, croitori, casapi, dintre care un mare număr sînt din rîndul țiganilor⁸. Un nou proces din 1799 a permis totuși unui număr de aproape jumătate (60 de orășeni) din orășeni să obțină drepturi depline de proprietate asupra caselor și dughenelor lor prin hotărîrea domnească din 3 februarie 1799, ceilalți urmînd a plăti în continuare bezmenul. Din cercetarea acestui document rezultă că bezmenul nu mai era la această dată o sumă fixă ci el se plătea în funcție de starea materială a bezmenarului și de poziția locului închiriat față de ulița principală din mahala. Astfel Tănase blănarul plătea 15 parale ca și Roman băibărăcarul, Sanda femeie săracă etc., Lazăr brat Hagi Hristodor plătea 30 de parale, în schimb Anastasache Papafil și Ioniță ginerele lui Anghelușa Brăhărița plăteau un leu. Năstase ișlicarul plătea în această vreme 2 lei numai pentru că avea pe lîngă casă și o dugheană, un han și un loc de berărie⁹.

La 27 februarie 1803 în ajunul războiului ruso-turc s-a redeschis procesul dintre tîrgoveții bezmenari din mahalaua Broșteni și egumenul mănăstirii Sf. Ioan Zlataust. Cercetările au prelungit conflictul dintre cele două părți pînă în 1806 cînd s-a făcut o amănunțită revi-

¹ Arh. St. Buc. M-rea Sf. Ioan Zlataust XXX-1-8.

² *Ibidem*, XV-9.

³ *Ibidem*, XV-1, 2.

⁴ *Ibidem*, XV-1.

⁵ *Ibidem*, XIII-9.

⁶ Meșteșugari care lucrau baibarace, adică haine de postav fărănești.

⁷ Meșteșugari care construiau și îngrijeau conductele de apă potabilă în orașe.

⁸ Arh. St. Buc. M-rea Sf. Ioan Zlataust XV-7.

⁹ *Ibidem*, XV-8.

zuire a documentelor pe baza cărora mănăstirea și târgoveții își susțineau drepturile lor. O comisie de boieri a făcut cercetare și a măsurat cu stînjenu domnesc „atît în lungu cum și în lat fieșcăruia locu ce are fieștecarele din locuitori“. În urma cercetărilor s-au alcătuit din nou tabele nominale ale locuitorilor mahalalei Broșteni ajungîndu-se la o nouă situație față de aceea din 1799. Astfel în primul rînd se constată că numărul locuitorilor crescuse în răstimp de șapte ani ajungînd la aproape dublu adică 242 așezări¹. Apoi reieșea o creștere a bezmenului. Valoarea lui de la 20 de parale cum era în 1789 ajunsese la 12 lei în unele cazuri. Astfel Anastase Papafil plătea 12 lei pe an, un anume Dumitru 10 lei, Vasile Ciobotaru 8 lei și 10 parale, Pavel Botezatul ca și Catrina a lui Nichifor Bulucbașa 7 lei; în schimb Safta văduva rămăsese să dea tot 20 de parale ca și o anume Stănoaia, Nastasia talmăcița, etc. Printre bezmenari se întîlnesc categorii diferite de locuitori cei mai mulți fiind meșteșugari: cizmari, ciobotari, fierari, băibărăcari, blănari, pitari, pescari, răchieri, plăcintari, gătănari, rotari, cobzari, apari etc. De asemenea aflăm un mare număr de locuitori săraci, neputincioși și văduve. Printre ei sînt armeni și evrei. În fine se constată că din cei 242 de bezmenari numai 161 s-au învoit cu mănăstirea să plătească bezmenul, iar restul de 81 au arătat că nu au nici un fel de învoială cu egumenul mănăstirii. În anafora aceștia sînt considerați „nesupuși“. În încheiere, anaforaua boierilor hotăra ca bezmenarii să-și plătească bezmenul de la 30 aprilie 1806 urmînd ca pe anii anteriori de cînd începuse procesul (1803—1806) să fie scutiți. Cît privește pe cei „nesupuși“ aceștia urmau să se învoiască cu mănăstirea. Noi credem că cei 81 de bezmenari „nesupuși“ trebuie să fie aceia care își stabiliseră noile așezări în mahalaua Broșteni în anii 1799—1803.

Ca și târgoveții din alte mahalale ale orașului bezmenul s-a plătit la Iași de către târgoveții din mahalaua Broșteni pînă în a doua jumătate a sec. XIX cînd a fost desființat prin lege.

În orașul Roman o acțiune hotărîtă au întreprins nu numai negustorii localnici ci și celelalte pături sociale ale populației. La începutul sec. XVIII Nicolae Mavrocordat știrbise din drepturile târgoveților asupra moșiei orașului, acordînd episcopiei Roman dreptul de a lua dijmă din „piine, din finaț, din prisăci cu stupi din grădini cu legume și din tot locul cu tot venotul ce ar fi pe hotarul tîrgului Romanului“². danie întărită în 1712 și 1722. În timpul lui Mihai Racoviță în urma unei jalbe (1726) târgoveții au reușit să obțină de la acesta un hrisov prin care se dovedea că erau scutiți de a da dijmă din vatra orașului și din vreo parte a moșiei orașului³. În 1750 însă Episcopia a reușit să obțină o întărire a actului din 1722 care îi da dreptul de a lua din nou dijmă de pe moșia orașului⁴.

¹ Arh. St. Buc. M-rea Sf. Ioan Zlataust. XV-9.

² Documente economice... p. 186.

³ *Ibidem*... p.181.

⁴ *Ibidem*, p. 186.

Din 1752 cînd au început procesele susținute de negustorii armeni împotriva episcopiei Romanului se constată că alături de aceștia sînt și celelalte pături sociale ale orașenilor. Aceste procese au continuat și în 1753 cînd tîrgoveții obțin cîștig de cauză¹. În schimb din 1756 situația romașcanilor s-a înrăutățit în urma hrisovului lui Constantin Cehan Racoviță. Acesta acorda mănăstirii Precista din Roman — recent construită — o danie de 1260 de stînjeni din proprietatea episcopiei Roman iar restul de 1740 de stînjeni din moșia orașului însăși episcopiei Romanului pentru a nu o păgubi de cei 1260 de stînjeni care-i stăpînise pînă atunci „din apa Siretului Vechi pînă în apa Moldovei“². Cu acest prilej episcopia Romanului primea și venitul hanului din oraș care aparținea domniei. Din actul din 15 iulie 1756 rezultă că Episcopia primea și vatra orașului. Un hrisov din 1798 de la Alexandru Ioan Calimach care întărea episcopia Roman stăpînirea asupra vetrei orașului, stabilea și cuantumul bezmenului și al dijmei pentru tîrgoveții romașcani. Astfel ei urmau să plătească doi bani la vatra de vin ce ar vinde în crîșme, un ban la ocaua de rachiu, 10 bani pe an bezmen la fiecare dugheană de pe vatra tîrgului, un leu pentru locul de casă din mahalale precum și dijma „din a zecea după obicei din țarini cu păpușoi și alte semănături“³. Este interesant faptul că domnia împreună cu episcopia se sprijineau în hotărîrile lor arbitrare pe faptul că tîrgoveții nu posedau nici un document scris de stăpînire asupra moșiei orașului și numai existența unui asemenea act le-ar fi stăvilat abuzurile. În acest sens este semnificativ faptul că cu 11 zile înainte de elaborarea hrisovului din 20 mai 1798 prin care se întărea episcopia Roman stăpînirea asupra vetrei orașului, o carte a vistieriei adresată ispravnicilor Romanului porunceă acestora să cerceteze „foarte cu amăruntul, pe sub cumpăt fără să simtă tîrgoveții“ dacă aceștia posedă „vreun hrisov pentru vreo punere la cale de darea dijmei sau orice altă cuprindere“ și în acest caz, se înțelege, să-l ia și să-l trimită la vistierie „cu cea mai mare grabire“⁴.

Tîrgoveții din Roman nu s-au înspăimîntat de hotărîrile hrisovului din 1798. O dovadă este faptul că numai un an mai tîrziu vechilul Episcopiei trebuia să fie însoțit de pantării ispravniciei, în urma unei porunci superioare, pentru a împlini de la tîrgoveții romașcani adetiul⁵ la care se arătaseră împotrivitori. Împotrivirea lor, care fusese însoțită și de o jalbă s-a dovedit eficace întrucît prin anaforaua boierilor anchetatori din 28 august 1799⁶ se propune scăderea „din ceea ce era hotărît a da (pînă atunci) tîrgoveții“ adică pentru bezmenul dughenilor, pentru binalele ce au cumpărat tîrgoveții, pentru crîșmă. Cu acest prilej

¹ Melchisedec, Cronica Romanului Buc. 1874, vol. I, p. 42—44. Documente economice... p. 187—188.

² Documente economice... p. 188.

³ *Ibidem*, p. 189.

⁴ *Ibidem*, p. 181.

⁵ Dijma în natură sau în bani care era un drept al stăpînului moșiei.

⁶ Documente economice..., p. 190.

tîrgoveții recăpătau dreptul de vînzarea vinului și a rachiului în mod liber.

În timpul războiului rusc-turc, (1806—1812) tîrgoveții romășcani refuză să respecte drepturile de proprietar ale episcopiei Roman asupra moșiei și vetrei orașului vînzîndu-și unii către alții case, dugheni și locuri de pe vatra tîrgului fără consimțămîntul vechilului episcopiei¹. După război, în 1816, tîrgoveții și-au lărgit ogrăzile lor făcîndu-și binale noi fără știrea episcopiei. La jalba vechilului Episcopiei domnia a poruncit atunci ridicarea unui plan al vetrei tîrgului și a mahalalelor pentru a se însemna pe el toate locurile în măsură după scrisorile tîrgoveților făcînd totodată și o catagrafie a locuitorilor. În comparație cu planul sumar al orașului Roman și catagrafia făcută în 1790 de ingineri austrieci², noul plan era mult mai complet ca și noua catagrafie. Planul cuprinde nu numai vatra orașului ci și mahalalele; toate locurile de proprietate, instituțiile sînt numerotate de la 1 la 992. Harta a fost întocmită de inginerul Braun³ iar catagrafia intitulată: Itinerariul locurilor cu acarete și virane a orașului Roman după planul economic din 1818 de către inginerul Karl Oswat⁴. Această catagrafie, un important document istoric, cuprinde numele tuturor capilor de familie arătîndu-se în acelaș timp strada și suburbia unde locuiesc, dimensiunile în unități de suprafață ale proprietății și condiția juridică a locatarului menționat. O analiză a acestui document va putea stabili structura socială a populației orașului Roman la începutul sec. XIX.

Redeschiderea procesului între tîrgoveții romășcani și episcopia Roman s-a produs pe timpul domniei lui Mihail Sturza. În urma unei jalbe din 22 octombrie 1834 a avut loc în anul următor o amănușită cercetare a actelor celor două părți în litigiu. Hrisovul domnesc din 19 aprilie 1835 dădea dreptate episcopiei Roman hotărînd ca ea să fie proprietară asupra vetrei și moșiei orașului⁵.

Chiar în timpul domniei lui Mihail Sturza tîrgoveții romășcani s-au împotrivit acestei hotărîri domnești. În 1842 cei din mahalaua Mohoreni au înaintat o jalbă la Departamentul dinlăuntru arătînd că sînt obijduiți de posesorul moșiei tîrgului care le-ar fi luat bani și zăloage pentru bezmenul locurilor ce aveau, pretinzîndu-le totodată cite 4 lei de stinjen în loc de 3 parale de prăjină cum fusese hotărîrea hrisovului⁶. O nouă jalbă din 1843 a acelorași mahalagii întărește faptul că episcopia Roman ar fi luat bani mai mulți de la ei „ca unii ce au case la uliță și nu la mahală“. Ei cereau o cercetare la fața locului iar după „descoperire, cu asprime să poruncească împlinirea banilor de la pose-

¹ Documente economice... p. 191.

² Acad. R.P.R. ms. 2 german și harta ținuturilor Moldovei dintre Munți și Siret (foto copie) orașul Roman are 617 case ca și birnici, 280 de cai și 168 boi.

³ Arh. St. Roman, fotocopie.

⁴ Publicat cu acest titlu la Roman în 1879 (53 pag.) în noua tipografie Gheorghe I. Cubelca din strada Ștefan cel Mare.

⁵ Documente economice... p. 193.

⁶ *Ibidem*, p. 471 (111).

sor“ întrucît subliniau tîrgoveții „noi săracii ne găsim în de istov ticăloșie, plătind grea dobîndă pentru banii cu care ne-am împrumutat“¹. Eliberarea moșiei și vetrei orașului Roman s-a făcut abia în a doua jumătate a sec. XIX.

Tîrgoveții din Panciu au început lupta lor împotriva asupriii feudale abia în primul deceniu al sec. XIX pentru că Tîrgul a luat ființă abia în ultimul deceniu al sec. XVIII². Tîrgul se constituise aproape în același timp de-a lungul drumului de pe valea Sușiței, care venea de la Tecuci și mergea în Transilvania pe la Soveja, atît pe moșia Panciu a mănăstirii Bogdana³ cît și pe moșia răzășească Crucea de jos unde anual se făceau iarmaroace⁴.

În cursul sec. XVIII egumenii mănăstirii Bogdana avuseseră deseori procese cu razeșii din Crucea de Jos pentru plata dijmei⁵. La începutul sec. XIX aceste procese se duc pentru plata bezmenului față de mănăstire. Egumenii mănăstirii pretind un bezmen mai ridicat de cît cel stabilit, sau urmăresc să-i impună la plata bezmenului și pe tîrgoveții liberi care-și aveau gospodăriile pe pămîntul răzășesc. De exemplu în 1808 se fac ample cercetări de către postelnicul Ioniță Bontaș asupra întinderii locurilor de dugheană ținute de tîrgoveții din Panciu drept urmare la jalba egumenului mănăstirii care pretindea ca aceștia s-ar fi întins cu locurile lor peste învoială și ar fi deschis pe din dos o altă uliță⁶. Boierul anchetator a făcut măsurătoarea tuturor dughenelor tîrgoveților (6 stj. la uliță și 30 stj. în dosul locului) a pus pietre noi de hotar și a hotărît ca venitul uliței tîrgului din zilele de tîrg și iarmaroace să se ia de către egumenul mănăstirii și nu de negustori tîrgoveți cum fusese pînă atunci⁷. În această vreme tîrgoveții din Panciu plăteau ca bezmen 2 lei de stînjen pe an sau două ocale de ceară și una de untdelemn⁸.

Refuzul tîrgoveților de a se supune hotărîrii arbitrare boierului Ioniță Bontaș a determinat divanul să trimită poruncă pentru aducerea cu forța la Iași a celor nesupuși⁹. Nici în 1809 nu se supuseseră tîrgoveții la plata bezmenului față de mănăstirea Bogdana, fapt care a determinat starostia de Putna să poruncească zapciului ocolului Zăbrăuți să meargă la Tîrgul Panciu și să strice binalele celor împotriviți¹⁰. Procesele pentru plata bezmenului au continuat în 1810 și 1814¹¹.

¹ Documente economice... p. 473 (122).

² Arh. St. Iași, M-rea Bogdana III — 1, 2, 4; XI-13, 14, 21; XLIII — 3, 4; Lovin Glicherie, Mănăstirea Bogdana din județul Bacău, Chișinău 1926 p. 82, 83.

³ Arh. St. Buc. M-rea Bogdana II — 7, 8.

⁴ *Ibidem*, XII-11.

⁵ *Ibidem*, II-7; M-rea Brazi I-5; Lovin Glicherie, op. cit. p. 79.

⁶ Arh. St. Buc., M-rea Bogdana III-5, 6.

⁷ *Ibidem*, III-8.

⁸ *Ibidem*, XI-29.

⁹ *Ibidem*, III-9; Lovin Glicherie op. cit. p. 84.

¹⁰ *Ibidem*, III-10.

¹¹ *Ibidem*, XI-34, 40; în 1814 procesul s-a judecat la Iași, Idem XI-42.

În vremea domniei lui Ioniță Sandu Sturza — cînd pe moșia mănăstirii Bogdana din Tîrgul Panciu crescuse numărul tîrgoveților bezmenari¹ luptele acestora iau o mare amploare determinate fiind de confirmarea „drepturilor“ mănăstirii ca proprietar al hotarului tîrgului și de a percepe taxele de la scaunele de carne și din vînzarea mărfurilor². Tîrgoveții — văzîndu-se nedreptățiți — nu numai că rezistă vechililor mănăstirii, nu plătesc bezmenul, dar și alungă pe oamenii mănăstirii. Rezistența lor provoacă în 1824 o poruncă domnească prin care ciohodarul Tudorie Munteanu este trimis la tîrgul Panciu să facă cercetări și să ia măsuri grabnice împotriva tîrgoveților nesupuși.

În această poruncă se arată întîii că tîrgoveții, „nu se supun a plăți și a împlini adeturile... împotrivindu-se unii și pentru dijma aceia obicinuită din vii și din livezi de a da mănăstirii... numiții lăcuitoari nu s-au arătat cu supunere... ce încă acum mai în urmă s-au ridicat și cu forțală de au alungat pe oamenii mănăstirii“. Fruntașii tîrgoveților care se împotriveau erau : Iosif Gîță, Constantin Gălașan, Telu Sirbul. Sarcina ciohodarului trimis era să-i ridice pe cei ce se împotriveau, să-i ducă la starostie și acolo să-i frineze „după cuviință“ și să-i supună numai-decît. Cit privește pe cei trei fruntași al tîrgoveților, învinuiți că au „ridicat răzvrătire și au alungat pe oamenii mănăstirii, să-i ridice și să-i ducă la Iași“³.

O nouă împotrivire a tîrgoveților are loc în 1830 în timpul administrației rusești în Moldova. Într-o reclamație a egumenului mănăstirii se afirmă că pagubele materiale aduse de tîrgoveți se datorau faptului că aceștia se întîlneau cu sila pe pămîntul mănăstirii⁴. Procesul din 1830 precedat de ample cercetări și rapoarte⁵ s-a terminat din nou în favoarea egumenului mănăstirii. Învoielile care s-au încheiat între tîrgoveți și mănăstire arată că, în anii următori, aceștia plăteau taxa bezmenului⁶. Cu toate acestea din nou în anii 1833—1836 tîrgoveții bezmenari din Panciu al căror număr ajunsese aproape de 80, se împotrivesc la aceeași plată a bezmenului⁷. Pe la 1836 cînd se credea că părțile se împăcaseră procesul se redeschide în urma unei reclamații a mitropolitului Veniamin⁸. Raportul comisarului din Tîrgul Panciu din 1839, care a făcut cercetări dezvăluie asupririle pe care vechilul mănăstirii le făcea tîrgoveților. Printre altele se arăta că egumenul Theofilact

¹ Arh. St. Buc., M-rea Bogdana, XII-22; vezi și în 1830; *ibidem* XII-20 — 28. În 1822 plăteau bezmen 59 tîrgoveți.

² *Ibidem*, LIV — 3. XL — 12, XII—13.

³ *Ibidem*, XII-15.

⁴ *Ibidem*, XII-15, 21, 22.

⁵ *Ibidem*, XII-23, 24, 25.

⁶ *Ibidem*, XII-26, 29, 30.

⁷ *Ibidem*, Planul moșiei Crucea de Jos care arată în 1834 prezența a 79 bezmenari (negustori, meșteșugari, țărani, mici boieri); mai cuprindea un han și o crișmă; M-rea Bogdana XII-33.

⁸ Arh. St. Buc. M-rea Bogdana XL-19, XLVIII-24.

al mănăstirii Bogdana punea tot felul de taxe la transportul mărfurilor și la intrarea în târg astfel încît tîrgoveții erau jefuiți de acesta ¹.

Procesul a durat pînă în 1840 cînd tîrgoveții au obținut unele succese și anume în primul rînd dreptul de folosință al imașului pentru vite. Datorită rezistenței lor egumenul mănăstirii a fost nevoit să recunoască totodată și stăpînirea locurilor lor așa cum erau la acea dată ². La 22 martie 1840 Mihail Sturza a semnat hrisovul tîrgului prin care se încheia această primă etapă a luptei tîrgoveților ³. În același an însă tîrgoveții din Panciu au fost nevoiți să facă față noilor pretenții ale egumenului mănăstirii Bogdana care le cerea să plătească bezmenul pe ultimii 8 ani. În fruntea tîrgoveților care rezistau acestor cereri abuzive ce afla serdarul Iosif Giță ⁴. În jalba tîrgoveților din 14 mai 1841 se arată că egumenul mănăstirii nu mai conținește cu asupririle nevoind să respecte prevederile hrisovului domnesc din 1840 ⁵. Ultimul proces în această perioadă se judecă la Iași (1844) cu care prilej se ridică și un plan al moșiei tîrgului Panciu ⁶.

Pînă în sec. XVIII nu se cunosc acțiuni ale tîrgoveților din Tîrgul Neamț împotriva mănăstirii Neamț care stăpînea în hotarul tîrgului mai multe locuri fie din cumpărătură, fie din dani, încă din vremea domniei lui Vasile Lupu ⁷. În primii ani ai sec. XVIII egumenul mănăstirii Neamț a reușit să obțină un hrisov de întăritură de la Constantin Duca (1702) pentru veniturile moșiei Tîrgului Neamț, din vama de sare, de vin și pește pe motiv că vechile acte de proprietate ale mănăstirii se pierduseră cu prilejul prădării cetății Neamțului și uciderii doamnei Ruxandra de către tîlhari ⁸.

În anii următori stăpînirea mănăstirii Neamț asupra locurilor ei din hotarul Tîrgului Neamț a fost mereu întărită de domnie. Cartea de volnicie dată de Mihail Racoviță în 1721 preciza totodată dreptul mănăstirii de a nu permite nimănui să-și facă casă în târg fără voia ei „și nimeni să nu șadă cu casă [pe moșia Tîrgului Neamț] neîntrebat și fără știrea egumenului, casele lor să fie risipite iar ei izgoșiți; cine ar vrea să se așeze să obțină slobozenie și să facă poslușanie mănăstirii..” ⁹.

În timpul războiului austro-ruso-turc din 1735—1739 tîrgoveții nemțeni au ocupat unele pămînturi de pe moșia tîrgului pe care le stăpînea mănăstirea Neamț. Acolo ei au început să are, să semene și să culeagă recolta timp de doi ani (1737—1739) fără a da dijmă mănăstirii ¹⁰. În reclamația egumenului mănăstirii se arată „iar acum de doi ani se

¹ Arh. St. Buc. M-rea Bogdana, XL — 27, 28.

² *Ibidem*, XL-19, L-5.

³ Primăria Urbei Panciu. Hrisovul Tîrgului din 1840 martie 22, Focșani 1896, 14 p.

⁴ Arh. St., Buc., M-rea Bogdana, L-5, 6, 8—11.

⁵ *Ibidem*, L-7.

⁶ *Ibidem*, XIV-6.

⁷ *Ibidem*, M-rea Neamț, LXIII-20.

⁸ *Ibidem*, CXXXII-18.

⁹ *Ibidem*, LIII-19.

¹⁰ *Ibidem*, M-rea Neamț, LXIII-24.

scoală țirgoveții și ară acele poeni și se hrănesc și dijma nu vor să deie“. Cercetările întreprinse de oamenii domniei au durat câțiva ani. În 1742 pe o nouă reclamație a egumenului mănăstirii Neamț se precizează că acele poieni ocupate de țirgoveți erau locuri de prisacă numite „la Buliga“, „la Ozana“, „la Cronc lângă Blebe“. Domnia a hotărât ca vornicul Iordache Roset să facă cercetarea actelor de proprietate a celor două părți în litigiu¹. Procesul a durat pînă în 1743 cînd s-a dat oîstîg de cauză mănăstirii. Prin hotărîrea căimăcămiei Moldovei țirgoveții nemțeni au fost obligați să dea o mărturie (pe care o semnează în 1744) relativ la dreptul de stăpînire al mănăstirii asupra moșiei țirgului „țarina mare din capul Boiștii“. Actul este semnat de Pavel Șoltuzu cu încă 8 țirgoveți de frunte ai țirgului².

În timpul domniei lui Constantin Racoviță situația țirgoveților s-a înrăutățit datorită aceleiași practici a daniilor acordate de domnie. Aceasta a dăruit prin hrisovul din 3 februarie 1757 mănăstirii Neamț, pe lângă moșia țirgului și vatra³. Într-un act din 1765 se arată că numitul domn „au afierasit dania și miluirea sfintei mănăstiri, tot locul domnesc al țirgului Neamțului și cu vatra țirgului și cu livezile de pom ce sînt pe locul gospod și cu păduri și cu vaduri de mori și cu cîmp ce va fi“⁴. Numai unii țirgoveți s-au supus hotărîrii domnești și aceasta abia în anii următori⁵. Cei mai mulți însă, n-au voit să recunoască dreptul de proprietate al mănăstirii. În acest fel se deschide un proces între țirgoveții nemțeni și egumenii mănăstirii chiar din 1765. Cercetările făcute de vel vornicul Ioan Palade, vel vornicul Constantin, hatmanul B. Roset, și vel banul Constantin împreună cu Gavril mitropolitul au arătat că egumenul mănăstirii Neamț pretindea de la țirgoveți plata dijmei, plata bezmenului pentru casele ce le aveau în vatra țirgului (una oca ceară pe an) dar și pentru dughenele ce le aveau la uliță unde făceau alișveriș din vînzări. Totodată se interzicea țirgoveților de a mai vinde locuri de casă, unii altora în vatra țirgului fără de știrea și voia egumenului pe motiv că locul țirgului fusese loc domnesc și afierosit mănăstirii prin hrisoave gospod. Deși comisia de cercetare sprijinise pretențiile mănăstirii Neamț totuși Grigore Alexandru Ghica a hotărît ca țirgoveții nemțeni să plătească bezmen, una oca ceară pe an, numai pentru dughenele ce le aveau la fața uliței precum și dijma din țarină după obicei. Cît privește casele ce le aveau țirgoveții în mahalale „pentru șederea lor acolo să nu dea nimic nici să se supere țirgoveții“⁶. Hotărîrea domnească din 7 mai 1765 care da cîștig de cauză țirgoveților a fost întărită și în anul următor⁷.

¹ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, LIII—22.

² *Ibidem*, LXIV—6.

³ Profira C. Groholski, Țirgul Neamț, Monografie (ș.a. P. Neamț).

⁴ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, LIV—1; Profira C. Groholski, op. cit.

⁵ *Ibidem*, LIII—31, 32, 34.

⁶ *Ibidem*, LIV—1.

⁷ *Ibidem*, CIX—28.

La începutul sec. XIX din nou reîncep asupra egumenului mănăstirii Neamț asupra târgoveților din Tîrgul Neamț. Profitînd de vechile hrisoave care dădeau drept de stăpînire asupra moșiei tîrgului egumenul mănăstirii interzice târgoveților de a mai pescui în apa Neamțului care străbatea tîrgul. Cu sprijinul ispravniciei se interzice în 1813 să se mai folosească de pește din apa Neamțului sub amenințarea pedepsei „nu numai că se va îndatori de a plăti toată această păgubă dar va fi adus aice (adică la ispravnicie) și se va înfrîna spre pildă și altora”¹. Un an mai târziu același egumen cu sprijinul domniei obține și dreptul de a obliga pe târgoveți să-i presteze zile de clacă pe moșiile mănăstirii². În fața acestor abuzuri, târgoveții nemțeni au refuzat să îndeplinească poruncile domniei și ale ispravnicilor înaintînd totodată o jalbă care deschidea din nou procesul cu mănăstirea. Ei subliniau în jalbă că mănăstirea voia „ai însărcina cu adetiul peste cuprinderea hrisoavelor ce au, pricinuindu-le cu aceasta păgubire și tulburare”³.

Drept urmare se fac noi cercetări asupra actelor de proprietate ale celor două părți în litigiu, după care se convoacă divanul domnesc în fața mitropolitului și veliții boieri. Hotărîrea domnească din 30 martie 1814 cuprindea un așezămînt de 12 ponturi relativ la drepturile și îndatoririle târgoveților nemțeni și anume: 1) oricare târgoveț care va sta pe vatra tîrgului și ar avea dugheană pe uliță va da mănăstirii o oca de ceară pe an; 2) oricare gospodar care ar avea casă în dosul uliței, cu ogradă osebită și la mahala pe vatra tîrgului, va da mănăstirii $\frac{1}{2}$ oca de ceară pe an; care din ei vor avea în același timp și dugheană la uliță va plăti numai pentru dugheană; 3) vînzarea băuturilor în vatra tîrgului va fi slobodă, dar se va da adetiul la mănăstire 2 lei de butea de vin ce se va vinde în tîrg, un leu de polobocul de vin, 8 lei de butea de rachiu sau horilcă și 4 lei de polobocul de rachiu (horilcă) iar băutura ce se va cumpăra unii de la alții din vasele acelea plătite să nu fie întru nimic; 4) cei care vor vinde acareturi, dughene, case, vad de moară vor face cunoscut mănăstirii care se bucura de dreptul de proțimisis; 5) cei care vor voi să facă de iznoavă bina pe un loc sterp în vatra tîrgului să nu fie oprîți dar vor da la mănăstire cîte un leu de stîinjen pe an ca adetiul iar pe anii următori vor da numai oeară; 6) târgoveții vor primi de la mănăstire locul de arătură și de finețe pentru trebuința lor, pentru livezi și grădini; dacă sînt pentru casa lor nu plătesc dijmă; 7) curăturile le vor stăpîni târgoveții nesupărați dînd dijmă mănăstirii; 8) imășul pentru vitele lor îl folosesc luîndu-l de la mănăstire fără plată, dacă nu fac neguțătorii; mănăstirea nu are voie să trimită vitele ei pe acel imăș al târgoveților; 9) carele cu marfă ce vor veni în tîrg nu se vor supăra de mănăstire; 10) tocmelile dintre târgoveți și mănăstire pentru morile de pe apa Neamțului să se păzească ca și pînă atunci; 11) velnițele târgoveților nu se vor supăra de către

¹ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, CXVIII-28.

² *Ibidem*, CXXXII-30.

³ *Ibidem*, CXXXII-29.

mănăstire; 12) târgoveții nu vor fi supărați de mănăstire pentru slatina¹ ce o vor lua; mănăstirea va percepe cite două parale de jug de la străinii ce vor lua slatină. Satele Humulești, Blebea, Pometile și Pîrîul Ursului care erau deosebite de târg urmau să dea boieresc și dijma la mănăstire².

După cum se vede hotărîrea domnească favoriza mănăstirea Neamț anulînd unele privilegiile ale târgoveților obținute în 1757. În acest fel domnia stabilea că mănăstirea Neamț rămîne stăpîină deplină asupra moșiei vetrei târgului, acordîndu-i dreptul de bezmen pentru case și dughene, dreptul de monopol în vinzarea vinului și rachiului, dreptul de protimisis în vânzările imobiliare. În schimb târgoveții obțineau locuri de arătură, de finețe, de livezi și grădini pentru hrana casei lor fără de plata bezmenului precum și izlaz pentru vitele lor. Ei puteau totodată să aibă velnițe fără a plăti adetiul la mănăstire, să strîngă slatina, să aducă mărfuri în târg cu carul fără a plăti nici un fel de taxă. La această dată moșia Tîrgului Neamț avea o întindere de 16.934 prăjini arătură, 31.214 prăjini grădini și curături, 7.715 prăjini imaș precum și o populație de 213 locuitori³.

După hotărîrea celor 12 ponturi ale așezămîntului, starea de spirit a târgoveților nemțeni era încă agitată. Drept dovadă a nemulțumirilor lor o constituie scrisoarea din 6 aprilie 1814 a mitropolitului Veniamin către egumenul mănăstirii Silvestru în care se precizează că pînă se vor deprinde târgoveții cu cele 12 ponturi, vechilul mănăstirii va trebui „să-i ia prea cu încet și cu binișor, fără a li se face cea mai mică silă la nimic, pînă va mai trece ceva vreme, că nu ei căutînd pricini să le fie îndreptare vinovăția lor“⁴.

Liniștea în Tîrgul Neamț nu s-a restabilit pentru multă vreme. În 1816 deci după doi ani, egumenul a reînceput cu asupririle cerînd de la târgoveți să nu mai țină velnițe în Tîrgul Neamț, contrar prevederilor așezămîntului din 1814⁵. Vechilul mănăstirii, logofătul Grigoraș, a înaintat în acest sens o jalbă la domnie arătînd că din această cauză i se pricinuesc pagube din partea târgoveților⁶. „Jăluiesc măriei tale, începe el, pentru multă păgubire ce mi se pricinuesște despre târgoveții din Tîrgul Neamțului că cei mai mulți au velnițe și scot rachiul de perje și havaetul moșiei după obicei, nu-l plătesc și nici nu se supun“⁷. Cercetările întreprinse de slujbașii domniei n-au dus la nici un rezultat pentru mănăstire jalba vechilului dovedindu-se neîntemeiată.

În timpul domniei lui Ioniță Sandu Sturza se redeschide procesul târgoveților nemțeni cu mănăstirea în privința plății bezmenului. Egumenul mănăstirii pretindea în primul rînd ca târgoveții să nu mai facă

¹ Apă sîrată din care se extrăgea sarea.

² Arhiv. St. Buc., M-rea Neamț, CXXXII—29.

³ Profira C. Groholski, op. cit., p. 51—52.

⁴ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, LIV—42.

⁵ *Ibidem*, LIV—56.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, LIV-56.

neguțătorie cu dohot și păcură în ulița târgului, să nu mai deschidă circiumi fără voia mănăstirii nici la uliță nici la mahalale¹. Pe de altă parte se arată că în timpul răscoalei din 1821 târgoveții și-au întins locurile peste hotarul stabilit cu egumenul mănăstirii fără a mai plăti bezmenul suplimentar. Favorizînd pe egumenul mănăstirii, domnia s-a grăbit să dea acesteia un hrisov în 1823 prin care limita drepturile târgoveților cîștigate în 1814. Din cele 12 ponturi ale așezămîntului cel vechi, în noul hrisov erau prevăzute numai 7, omițîndu-se acele prevederi în legătură cu : locurile de arătură, de finețe, de imaș, velnițele, strîngerea sîlatinei, ținerea morilor în apa Neamțului, vinderea mărfurilor în tîrg etc.². Nerecunoscînd valabilitatea acestui hrisov târgoveții nemțeni au încetat să mai plătească bezmenul. Drept urmare domnia a dat poruncă în urma cercetărilor făcute de ispravnic ca să-i supună pe târgoveți la plata bezmenului suplimentar ; în caz contrar acareturile lor urmau să fie dărîmate. Se pare că această poruncă nu a fost dusă la îndeplinire întrucît în anii 1826—1827 se constată continuarea refuzului târgoveților de a plăti bezmenul. Dintr-o listă de 15 asemenea târgoveți constatăm că unii erau negustori, meșteșugari și țărani³. Aceștia refuzau în același timp să se învoiască cu mănăstirea pentru deschiderea circiumilor⁴. Relativ la vînzarea dohotului și păcurei se arată într-o poruncă vistieriei din 1827 că mănăstirea arendase vînzarea acestor produse unui neguțător dar că târgoveții s-au opus la recunoașterea ei afirmînd că potrivit ponturilor din 1814 ei beneficiau de vînzarea liberă a oricăror mărfuri în tîrg⁵. Această stare de fapt s-a prelungit și în vremea domniei lui Mihail Sturza.

Drepturile cele vechi ale târgoveților au fost reinnoite în 1838 în urma unei jalbe adresată domniei⁶. La scurt timp după aceea mănăstirea a reînceput prigonirile împotriva târgoveților nemțeni. În jalba acestora din 28 septembrie 1839 semnată de 19 persoane, se arată că prin construirea unor binale pe locul pieței târgului se strîmtorase acel loc „care este nu numai loc pentru comunicație, negoțului obștiilor dar și adăpost la vreme de întîmplare de foc și pentru apărarea puhoaielor apei”⁷. În 1840 prin doi vechili ai lor, târgoveții înaintează o nouă jalbă la domnie în care erau apreciate prigonirile mănăstirii drept o „osîndire”. Această jalbă începe astfel : „osîndire ce pătîmim de la sf. mănăstire Neamțul proprietara aceluia tîrg ne-au înspăimîntat...”⁸. Ei își sprijineau cererile în baza așezămîntului celor 12 ponturi din 1814. În încheiere se arată că egumenul mănăstirii „vroiesc a dezbrăca norodul și a categorisi stăpînirea și totodată sărăciale ce ni s-au pricinuit și

¹ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, CXXXIX—3.

² Documente economice..., p. 360.

³ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, CXXXIX—9, 15.

⁴ Ibidem, CXXXIX—10, 11.

⁵ Ibidem, XXX—35 : Documente economice..., p. 224—226.

⁶ Documente economice..., p. 224—226.

⁷ Ibidem, p. 246—247.

⁸ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, CXXXIX—18.

ca(re) să pricinuiesc, în a cui soartă pot atirna, căci de a rămîne noi isterisit peste toate dreptățile...“¹. Lupta țirgoveților din Țirgul Neamț pentru eliberarea moșiei și vetrei orașului s-a continuat² pînă în 1870 cînd primăria a răscumpărat bezmenul³.

La Țirgul Trotuș orașenii au avut de luptat cu mănăstirea Precista din Țirgul Ocna zidită de logofătul Radu Racoviță. Ctitorul înzestrase mănăstirea cu o bucată de loc din hotarul Țirgului Trotuș cumpărată de la biv vel comisul Ștefan Buhăiescu care o stăpînea din 1758 — stăpînire întărită în 1759—1761 — fiindu-i de danie de la Scarlat Ghica⁴. Țirgoveții trotușeni aveau un sprijin eficace în stăpînirea hotarului țirgului din partea ocnarilor șavgăi care se foloseau prin privilegiu domnesc de îmașul țirgului și de cîmp pentru hrană⁵. Deși în 1760 se făcuse o nouă hotarnică a moșiei Țirgului Trotuș, care nu menționează încă un alt proprietar în afară de țirgoveți, totuși mănăstirea Precista din Țirgul Ocna revendica drepturile ei asupra hotarului acestui țirg. Procesul judecat în 1765 s-a terminat în favoarea țirgoveților care rămîneau să se hrănească „cu pace cum s-au hrănit și mai înainte fără nici o supărare despre mănăstire Ocna sau despre alții...“⁶.

Spre sfîrșitul sec. XVIII procesul a fost deschis din nou de mănăstirea din Țirgul Ocna care a încercat să acapareze părți din moșia Țirgului Trotuș. La cercetările întreprinse în prezența boierilor anchetatori, cele două părți au fost obligate să prezinte actele prin care susțineau dreptul de stăpînire. Pentru faptul că țirgoveții nu au putut atunci să prezinte actul de proprietate, domnia a dat cîștig de cauză mănăstirii Precista. După cîteva zile însă țirgoveții au prezentat actul cerut semnat de Grigore Ghica în 1722 care se aflase pînă atunci la Anastase vameșul. Acest act confirma faptul că trotușenii aveau privilegiile de stăpînire asupra hotarului Țirgului înainte ca să se facă dania lui Ștefan Buhăiescu în 1758, pe care se sprijinea dreptul de stăpînire al mănăstirii din Țirgul Ocna. În consecință în 1783 domnul împreună cu divanul au confirmat trotușenilor deplina stăpînire asupra moșiei orașului „pentru hrană și chiverniseala țirgoveților din Trotuș de veci (și) nimeni alți să nu aibă treabă cu locul acesta cum și pentru mănăstirea de la Ocna...“⁷. În încheiere se adaugă obligația ce revenea țirgoveților de a nu vinde sau dărui altora părți din hotarul Țirgului „să nu aibă voie al înstrăina locul acesta din stăpînirea lor cu vînzare ori cu danie la alții ci să fie numai pentru hrana și chivernoseala lor“.

Din cele de mai sus rezultă că în Moldova lupta țirgoveților împotriva asupririi feudale a luat o deosebită amploare în perioada de

¹ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, CXXII—18.

² Documente economice..., p. 355, 362.

³ Prolira C. Groholski, op. cit., p. 64; Actul de răscumpărare al bezmenului din Țirgul Neamț în decizia Minist. de Fin., nr. 2618/1871.

⁴ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, 1—171; N. Iorga, Privilegiile șangăilor de la Țirgu Ocna, București, p. 9—10.

⁵ N. Iorga, op. cit., p. 9—10.

⁶ Arh. St., Buc., M-rea Neamț, 1—171.

⁷ *Ibidem*.

destrămarea a feudalismului și de formare a relațiilor capitaliste iar obiectivul principal al acestora era eliberarea moșiei și vetrei orașului. Această luptă s-a dus neconținut timp de mai multe decenii, în mod diferit în funcție de condițiile locale. Forma cea mai des întâlnită, a luptei de clasă dusă de țirgoveți împotriva feudalilor este împotrivirea și procesul urmărit pînă în fața divanului. Țirgoveții din Panciu luptau împotriva unor abuzuri ale proprietarilor feudali și refuzau să plătească bezmenul. Cei din Țirgul Trotuș revendicau deplină stăpînire asupra moșiei orașului. Cei din Țirgul Neamț luptau nu numai pentru stăpînirea hotarului țirgului ci și a vetrei. În ceea ce privește luptele țirgoveților din Iași, Roman și Botoșani, noile materiale vin să completeze unele amănunte confirmînd totodată continuitatea acestor lupte.

Ca și în celelalte materiale publicate, cele de față dovedesc că la începutul sec. XIX în fruntea țirgoveților apar reprezentanți ai obștii numiți vechili care susțin drepturile acestora în diferite procese. Acestea sînt elemente ale noii pături sociale care începea să se contureze în orașele și țirgurile moldovenești și care va forma burghezia din preajma anului 1848.

În comparație cu situația din Țara Romînească lupta țirgoveților și a orașenilor moldoveni apare mai înverșunată și mai extinsă, la începutul sec. XIX, drept dovadă că relațiile feudale au persistat un timp mai îndelungat în Moldova decît în Țara Romînească. Aceasta este cauza pentru care cele mai multe orașe și țirguri, care și-au recăpătat libertatea deplină abia în a doua jumătate a sec. XIX, sînt tot din Moldova.